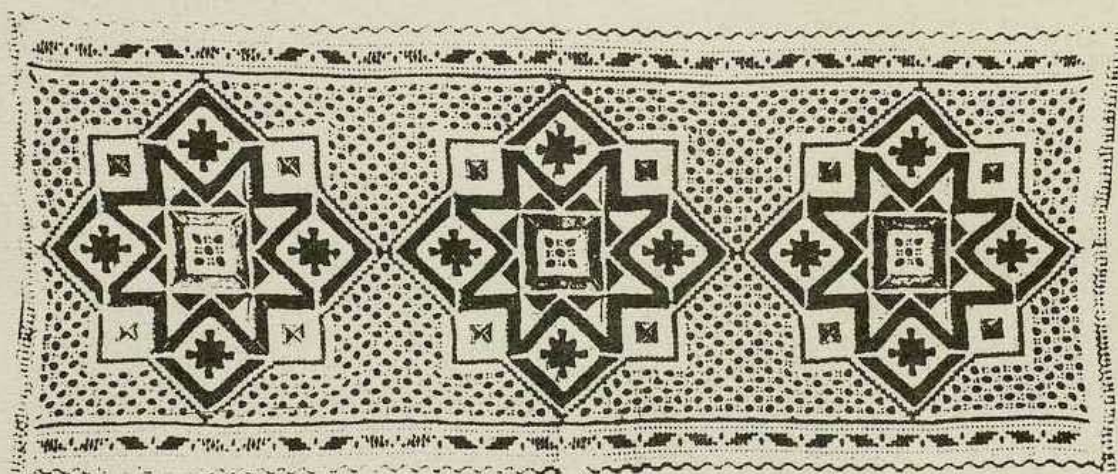

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

Z OBSAHU: L. FALŤANOVÁ: K spolkovému životu v meste
O. DANGLOVÁ: Geometrické prvky v ornamentike a v symbolike
R. STOLIČNÁ: Fast Food: globálny fenomén súčasného
stravovania a života
B. ČIERNIKOVÁ: Nábožensko-mytologické predstavy v spojitosti
s irigačnými systémami v Zakaukazsku
ROZHOVOR S M. LEŠČÁKOM

Na obálke:

1. strana: *Vzor vašivanej nástenky. Čičmany, foto 1957.*

4. strana: *Vzor vyšivanej podvijky. Čičmany, foto 1957.*

(K článku O. Danglovej: Geometrické prvky v ornamentike a v symbolike.)

Preklady: Mária Kadriaková

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia.

This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd.,
P. O. Box 57, Nám. Slobody 6
810 05 Bratislava
SLOVAKIA

Electronic version accessible via Internet

URL <http://www.elis.sk>

HLAVNÝ REDAKTOR

Dušan Ratica

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Tatiana Podolinská

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Stanislav Brouček, Ľubica Droppová, Božena Filová, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Jan Krist, Milan Leščák, Martin Mešša, Magdaléna Paríková, Ján Podolák, Zora Rusnáková, Peter Salner, Miroslav Válka

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

ŠTÚDIE

- F a l ť a n o v á, Lúbia: K spolkovému životu v meste.....** 261
- D a n g l o v á, Oľga: Geometrické prvky v ornamentike a v symbolike.....** 278
- S t o l i č n á, Rastislava: Fast Food: globálny fenomén súčasného stravovania a života... 305**
- Č i e r n i k o v á, Beata: Nábožensko-mytologické predstavy v spojitosti s irigačnými systémami v Zakaukazsku.....** 314

DISKUSIA

- Rozhovor s Milanom Leščákom pri príležitosti jeho šesťdesiatky (Zora V a n o v i č o v á).....** 323
- K r e k o v i č, Eduard: Historické vedy?.....** 334
- L u k š i k o v á, Petra: Orientalizmus alebo "ja etnológ" a "tí druhí".....** 336

VYHRADENÉ PRE

- K l í m o v á, Dagmar: K čemu mne inspiroval tiskařský šotek.....** 339

MATERIÁLY

- R a t k o v s k ý, Štefan: Podhorský typ kultúry v prírodnom prostredí Podjavoria... 346**
- Š í p k a, Miloš: Národopisné slávnosti na Podpolaní v medzivojnovom období.....** 359

ROZHLADY-SPRÁVY-GLOSÝ

- Etický kódex Americkej antropologickej asociácie 369**
- Život s folklorm (Jan Krist - 50) (Josef J a n - č á ř).....** 374
- Dr. Ján Koma osemdesiatročný (Miroslav S o p o l i g a).....** 375
- Niekoľko slov k jubileu Antonína Satkeho (Viera G a š p a r í k o v á).....** 378
- Významné životní jubileum Olgy Hrabalové (Marta T o n c r o v á).....** 381
- Paremiológ Gyula Paczolay jubiluje (Zuzana P r o f a n t o v á).....** 382

- Blahoželanie PhDr. Viere Nosálovej, CSc. (Oľga D a n g l o v á).....** 383
- Zomrel prof. Rudolf Schenda.....** 385
- Medzinárodné sympóziu „Populárne encyklopédie: Ľudové vzdelávanie medzi osvietenstvom a indoktrináciou“ (Susanne H o s e).....** 386
- Za Evou Munkovou (Eva P a n ě u h o v á)...** 388
- 16. Strážnické sympóziu (Hana H l ó š k o v á).....** 390
- Správa z letnej univerzity na CEU v Budapešti (Juraj B u z a l k a).....** 393
- 9. letná akadémia „Ľudová kultúra 2000“ (Luba H e r z á n o v á, Dana J a v o r s k á, Ludmila V á g e n k n e c h t o v á)...** 395
- Etnofilm Čadca 2000 (Martin M e š š a).....** 399
- Podakovanie Zore Vanovičovej (Milan L e š - č á k, Tatiana P o d o l i n s k á)...** 403

RECENZIE-ANOTÁCIE

- J. Soustelle: Čtvero slunci (Milan K o v á č) 404**
- J. Koma: Kendice vo svetle dejín a ľudovej kultúry (Terézia K r a f č i k o v á).....** 406
- Lidové písně z moravského Horácka (Soňa B u r l a s o v á).....** 406
- Kult a živly (Zuzana B e ň u š k o v á).....** 408
- M. Botíková: Tradície kultúry Indiánov severozápadného pobrežia Severnej Ameriky (Milan K o v á č).....** 410
- J. a L. Petraňovci: Rolník v evropskej tradičnej kultúre (Peter S l a v k o v s k ý)...** 411
- Hoensch J. K. - Biman S. - Lipták Ľ.: Emancipácia Židov - antisemitizmus - prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku (Ivica B u m o v á).....** 412
- J. Martinka: Šafran - jeho kult vo svete a stáročná kultúra na Slovensku (Ivica B u m o v á)...** 413
- Anotácie**

OBSAH 48. ROČNÍKA V ETNOLÓGIE SAV
KNIŽNICA
KLEMENSOVA 19
813 64 BRATISLAVA

CONTENTS

STUDIES

F a l' a n o v á, Ľubica: About associative life in towns.....	261
D a n g l o v á, Oľga: Geometrical elements in ornamentation and symbolism.....	278
S t o l i č n á, Rastislava: Fast Food: The global phenomenon of today's eating habits and lifestyle.....	305
Č i e r n i k o v á, Beata: Religious-mythological ideas in connection with irrigation systems in the Cis-Caucasian region...	314

DISCUSSION

Interview with Milan Leščák at the occasion of his sixtieth jubilee (Zora V a n o v i č o v á).....	323
K r e k o v i č, Eduard: Historical sciences?.....	334
L u k š í k o v á, Petra: Orientalism or „I of ethnologist“ and „the others“.....	336

RESERVED FOR

Klímová, Dagmar: Inspired by one press error.....	339

MATERIALS

R a t k o v s k ý, Štefan: Sub-mountain type of culture in the ecosystem of „Podjavorie“... ..	346
Š í p k a, Miloš: Folklore fests in the region „Podpoľana“ in the interwar period.....	358

NEWS-HORIZONS-GLOSSARY

Ethic codex of American Anthropologic Association.....	369
Life with folklore (Jan Krist - 50) (Josef J a n - č á ř).....	374

Jubilee of Dr. Ján Koma (Miroslav S o p o l i g a).....	375
Jubilee of Antonín Satke (Viera G a š p a r í k o v á).....	378
Jubilee of Olga Hrabalová (Marta T o n c r o v á).....	381
Jubilee of paremiologist Gyula Paczolay (Zuzana P r o f a n t o v á).....	382
Jubilee of PhDr. Viera Nosál'ová, CSc. (Oľga D a n g l o v á).....	383
An obituary for prof. Rudolf Schenda.....	385
The international symposium „The popular encyclopedies: Folk education between the Age of Reason and indoctrination“ (Susanne H o s e).....	386
An obituary for Eva Munková (Eva P a n č u h o v á).....	388
The 16th Symposium in Strážnice (Hana H l ô š k o v á).....	390
Summer University CEU in Budapest (Juraj B u z a l k a).....	393
9th summer Academy „Folk culture 2000“ (Ľuba H e r z á n o v á, Dana J a - v o r s k á, Ľudmila V á g e n k n e c h - t o v á).....	395
Ethnofilm Čadca 2000 (Martin M e š š a).....	399
Acknowledgement to Zora Vanovičová (Milan L e š č á k, Tatiana P o d o l i n - s k á).....	403

BOOKREVIEWS-ANNOTATIONS

CONTENTS OF THE 48th VOLUME

K SPOLKOVÉMU ŽIVOTU V MESTE

LUBICA FALŤANOVÁ

*Mgr. Lubica Falťanová, CSc., Ústav etnológie SAV, Klemensova 19,
813 64 Bratislava, Slovakia*

Ethnological and historiographical works from the middle 80's bring attention to the rich associate life of Bratislava's inhabitants and its unprecedented growth during the First Czechoslovak Republic. This piece deals with the association of Blue Cross founded in Bratislava in 1927. Eversince its foundation in 1877, the headquarters of the international and inter-dominational movement of Blue Cross had been located in Geneva. Due to immigrants from different parts of Slovakia and Slovaks from abroad, it had spread out also in Bratislava. The association had been developing multilateral activities until it was closed down in 1949.

Kľúčové slová: urbánna etnológia, náboženstvo, národnosť, spolky, Modrý kríž, zahraniční Slováci

Key words: urban ethnology, religion, nationality, associations, Blue Cross, Slovaks from abroad

Etnologické a historiografické práce z obdobia od polovice 80. rokov 20. storočia upozorňujú na bohatý spolkový život obyvateľov Bratislavy a jeho nebývalý rozmach v období 1. Česloslovenskej republiky. Spolkové združovanie sa uplatňovalo v rôznych oblastiach života, či už v ekonomických, spoločenských, kultúrnych, humanitárnych, náboženských alebo športových.¹ Ako sa v odbornej literatúre o problematike spolkov uvádza, podľa zákonodarstva okrem spolkov existovali aj ďalšie typy spolčovania - medzi ne patria aj súkromné združenia zárobkové, čiže napr. živnostenské spoločenstvá, družstvá ap.² Z hľadiska spracovania problematiky postavenia a úlohy skupín obyvateľstva, združovaných rozličným spôsobom, je to dôležitý fakt, pretože jednotlivé kategórie spolčovania sa zlučujú nielen v prístupných štatistikách a prameňoch, ale dostali sa do pozornosti vedeckého záujmu prostredníctvom rôzne tematicky zameraných príspevkov, ladených smerom k spoločenskému, kultúrnemu, politickému, hospodárskemu či športovému životu obyvateľov Bratislavy a národným otázkam.³

V súvislosti s viacnárrodnostným obrazom Bratislavy sa javí ako dôležitá aj otázka zakladania a fungovania spolkov podľa národnostnej a na neposlednom mieste i náboženskej príslušnosti obyvateľstva.⁴ Potvrdilo sa, že popri iných činiteľoch podmieňujúcich združujúce aktivity bratislavského obyvateľstva existovala aj zjavná závislosť medzi vytváraním spolkov a jednotlivými národnosťami a náboženstvami. Na uvedené fakty a doterajšie výsledky výskumov má nadväzovať aj príspevok o pôsobení spolku Modrého kríža v Bratislave.

Analýza dokumentačného materiálu a odbornej literatúry poukazuje na fungovanie spolku o väzbe s otázkami náboženského, národnostného, spoločenského, kultúrneho a humanitného charakteru.

Čo sa týka východiskových údajov, príspevok sa opiera o archívny materiál, priame rozhovory a publikované práce rôzneho charakteru. Už samotný rodinný archív nachádzajúci sa vo vlastníctve bratislavskej rodiny (neželá si byť menovaná), si zasluhuje osobitnú pozornosť. Na jednej strane je tu konkrétny, kvalitný komplex pôvodných a interpretovaných textových a fotografických položiek, a na druhej strane iný kultúrny fenomén - vzťah k vlastnej histórii, hodnotám vytváraným členmi spolku v priebehu jeho činnosti. Zásluhou aktívneho záujmu bývalých členov spolku totiž začiatkom 70. rokov (v r. 1972) pri príležitosti 50. výročia založenia Cirkvi bratskej v Bratislave, v ktorej časť členov po transformácii spolku v polovici 20. storočia pôsobila, bol materiál nachádzajúci sa v rodine ešte v tom čase žijúceho predsedu spolku a jeho manželky prehľadne, chronologicky usporiadaný do určitých celkov, doplnený komentármi, vysvetlivkami. Vedeckovýskumným prístupom, na popud ktorého vznikli i osobné písomné výpovede, autobiografie manželov a prepismi rozhovorov s nimi, ale i spôsobom uchovávaní bola vytvorená hodnotná databáza k sledovanej problematike.

K dispozícii boli nasledovné materiály: a) Prvý materiál tvorí komplex niekoľkých samostatných častí s názvami uvedenými v obsahu: Rozpomienky sestry A. Š.; Brat J. Š.; J. Š.: Ako ma Pán Ježiš našiel; J. Š: Ešte niektoré skúsenosti z Ruska a Dodatok k spomienkam; Rozhovor nad starým obrázkom; Myšlienky nad starým obrázkom; Myšlienky nad albumom uja a tety Š.; Tvoja milosť je lepšia ako život; Slovo na záver; Ztratený pôltoliar (obsah a charakteristika konvolútu); b) Druhý materiál spracoval na 14 stranách Juraj Potúček, autor viacerých prác o malých protestantských cirkvách. Má názov: J. Š. (1887-1976) misijný a abstinentný pracovník v Bratislave. (Korešpondencia-články-dokumenty). Z príležitosti 90. výročia narodenia usporiadal Juraj Potúček. Bratislava 1977; c) Dôležitým prameňom a dokumentom spolku je album chronologicky usporiadaných fotografií. Obsahuje niekoľko textových zložiek. K fotografiám je priložený zoznam identifikovaných osôb, datovanie, názov akcie, miesto; d) K dispozícii bol i denník J. Š, písaný počas zajatia na ruskom fronte, v československých légiách až po návrat do ČSR v r. 1919. Samotné autobiografie a biograficky spracované výpovede nie sú sami osebe predmetom analýzy, keďže, tak ako sa uvádza v príslušných prácach, biografická metóda okrem iného stavia na reprezentatívnosti vzorky ako prostriedku dosiahnutia objektivity interpretovaných javov. V prípade predkladaného príspevku predstavujú v záujme verifikácie poskytnutého obrazu skutočnosti komparatívny materiál v konfrontácii s ďalšími údajovými zdrojmi (priame rozhovory, odborná literatúra).⁵

Náboženský obsah Modrého kríža vyjadrujú definície spolku. Na objasnenie hlavného zámeru a náplne prispievajú i údaje o okolnostiach vzniku spolkového hnutia Modrého kríža na Slovensku a v rámci Európy. Ako uvádza jeden z prameňov, v ktorom je Modrý kríž označený ako "kresťanská, pietisticko-metodistická spoločnosť, ktorej poslanie bolo od počiatku bojovať proti alkoholizmu, hazardným hrám a nezriadenému životu vôbec", hnutie

1. Prvé zhromaždenie členov skupiny Modrého kríža v Bratislave v Klingerovej továrni r. 1920.
Členovia sú zo Starej Turej, Nyiregyházy a z Čiech

2. Skupina členov spolku na výlete na Železnej studničke. Bratislava 1924

založil počiatkom 20. storočia Švajčiar Fritz Berger, pričom vychádzal do určitej miery z tradície nemeckého metodizmu, príp. predchádzajúceho hnutia, známeho ako hallský pietizmus, ktorý založili v 17. storočí dvaja evanjelickí duchovní.⁶ Podľa iných údajov Modrý kríž založil ev. a. v. farár L. L. Rochet v roku 1877 a ako medzinárodný spolok mal hlavné sídlo v Ženeve. Postupne prenikol vo forme spolkov do viacerých európskych krajín. Postupne sa rozšíril po Švajčiarsku, ale i v Nemecku, Anglicku, Dánsku, Švédsku, v r. 1893 bol založený 1. Spolok Modrého kríža v Uhorsku. Na prelome 19. a 20. storočia bolo v Uhorsku 500 spolkov Modrého kríža s 20 000 členmi.⁷ Údaje o založení spolku, uvádzané vo viacerých prácach, posúvajú rozširovanie hnutia do skoršieho obdobia ako je uvedené v prvej definícii. Na Slovensku sa založenie Modrého kríža spája s menami Kristíny a Márie Royovej, ktoré sa zaslúžili v r. 1897 o vznik spolku na Starej Turej. Okolnosti vzniku a existencie spolku na Starej Turej ozrejmujú rozsiahla literatúra.⁸ V niektorých prácach sa v súvislosti s vývinom na Slovensku označuje ako "prebudenecké hnutie (nie cirkev!) v ev. a. v. cirkvi na Slovensku, ktoré rozvinuli Mária a Kristína Royová na Starej Turej od roku 1888". Podľa citovaného autora sa hnutie v uvedenom roku 1897 sformovalo do spolku s menom "Modrý kríž, ev. a. v. vnútromisijný a abstinetný spolok".⁹ Podľa zásad spolku členstvo v Modrom kríži bolo viazané na duchovné znovuzrodenie podľa Biblie: Musíte sa narodiť znova (Ján, 3, 7). Inak povedané, ako sa uvádza v prácach autorov blízkych tomuto hnutiu - duchovná práca sa budovala na základe Biblie a podľa náboženského vysvetlenia sa diala na základe osobného obrátenia k Ježišovi Kristovi.¹⁰ Prijímanie členov sa dialo na biblickom základe, čiže spolok združoval veriacich (obrátených) kresťanov-abstinentov. Pietistický smer hnutia, hoci naň priamo nenadväzovalo, sa uvádza aj v prácach o vývoji Modrého kríža na Slovensku.¹¹ Obdobné vývinové vzťahy existovali i s novodobým kresťanským hnutím. Napr. už rozvinutú prácu K. a M. Royovej na Starej Turej ovplyvnil kontakt s predstaviteľmi Jednoty českobratskej, novej slobodnej reformovanej cirkvi v Čechách, no organizačnú základňu našli v Modrom kríži, keďže ich cieľom nebolo vytvoriť novú cirkev-denomináciu, ale rozvíjať duchovné obrozenie v rámci evanjelickej cirkvi.¹² Spolok na Starej Turej tvoril centrum sledovaného diania na Slovensku, a tak ako v prípade iných odbočiek, i bratislavskí členovia boli v neustálom kontakte s predstaviteľmi staroturanského Modrého kríža. Napriek tomu, že rozsiahla činnosť spolku na Starej Turej nie je predmetom analýzy v tomto príspevku (napokon, ako bolo uvedené, existuje o ňom rozsiahla literatúra), predsa z etnologického hľadiska stoja za zmienku údaje o počiatkoch činnosti sestier Royových, datovanej do obdobia ešte pred zoznámením sa s evanjelizačnou prácou Jednoty českobratskej a založením Modrého kríža. Je to otázka vnútorného záujmu jednotlivcov na jednej strane, a na druhej strane vonkajšie okolnosti, vytvárajúce spolu prvotný impulz činnosti, vyúsťujúcej napokon vplyvom ďalších okolností do organizovaného hnutia. Tieto údaje upozorňujú na dôležité súvislosti začiatkov ich práce s tradičným prostredím lokálneho spoločenstva a s tradičnými zamestnaniami obyvateľov v podjavorinskej oblasti. Idey, realizované postupne v praxi, priamo súviseli s poznatkami o sociálnom postavení miestnych podomových obchodníkov (obchodníkov s čipkami, výšivkami, s dreveným riadom). Kristínu Royovú zaujala predovšetkým nízka sociálna a duchovná úroveň života detí obchodníkov-"hauzírerov". Ako napísala: "Veľmi ma bolievalo srdce nad deťmi hauzírerov. Boli to také úbohé siroty živých rodičov. Desať mesiacov všelijako opatrované, vlastne zanedbávané, dva mesiace rodičmi, ktorí to, čo deti postrádali, chceli im akosi nahradiť, maznané, presycované, žili úplne nenormálnym životom. Celé roky túžila som pre ne niečo urobiť, zlášť pre deti našich veriacich hauzírerov." Svoje zámery realizovala založením "Útulne", domčeka s opaterou pre deti podo-

mových obchodníkov v čase ich neprítomnosti. Neskôr sa starostlivosť preorientovala na siroty. Je to však len jedna stránka pôsobenia Modrého kríža na Starej Turej.¹³

Sami účastníci tohto hnutia sa označovali ako obrátení, veriaci, nečlenov nazývali neve-riacimi a medzi sebou sa oslovovali bratia a sestry. Symbolom spolku bol modrý kríž, známi boli pod názvom modrokrižania. V spojitosti so zakladaním hnutia a rozširovaním spolkov sa upozorňuje na medzicirkevný charakter spolku, vedenie spolkov v aliančnom duchu a jeho medzinárodné zameranie. Väčšinu členstva v Modrom kríži tvorili príslušníci evan-jelickej a. v. cirkvi. Ak sa sledujú kanály, akými sa rozširovali spolky Modrého kríža na Slovensku, treba spomenúť i činnosť niektorých významných osobností pôsobiacich v tejto oblasti. Patrili k nim mnohí členovia spolku, ale zvlášť upozorňujeme na jedného z nich, ktorý mal rozhodujúci vplyv na založenie spolku na Starej Turej. Takýmto predstaviteľom bol i Ján Chorvát, učiteľ na Starej Turej, kde sa oboznámil s prácou sestier Royových a po návrate z misijného ústavu vo Švajčiarsku bol to práve on, kto podchytil ich prácu iniciovaním založenia Modrého kríža v spomínanom roku 1897. Stmeloval a koordinoval celú prácu Modrého kríža.¹⁴ V rovnakom období sa začal jav rozširovať v strediskách na Gemeri, v Novohrade, na východnom Slovensku v okolí Košíc. Na podnet jednotlivcov, zoznámených s novým ponímaním náboženského života, sa postupne vytvorili pobočky Modrého kríža v Ozdine (1902, okres Poltár), Málinci (okr. Poltár), Tisovci (okr. Rimavská Sobota), Mengusovciach (okr. Poprad), Trebejove (okr. Košice-okolie), Obišovciach (okr. Košice-okolie), Beniakovciach (okr. Košice-okolie), Bratislave (1927) a v iných obciach. Nové myšlienky rozširovali sami misijní pracovníci, ale dalo by sa povedať aj samoukovia, jednotlivci, miestni iniciátori, ktorí sa inšpirovali zdrojmi rôzneho charakteru. Dôležitú úlohu zohrali časopisy, knižná literatúra. Takto vznikalo, ako bolo uvedené, na Slovensku niekoľko centier hnutia, často aj nezávisle od seba, postupne organizačne prepojených. Napr. začiatky práce na východnom Slovensku položil obyvateľ Trebejova, ktorý sa zoznámil s obrodeneckým náboženským hnutím prostredníctvom časopisu Jednoty českobratskej Betanie ako emigrant v Amerike a začal nové duchovné zameranie rozširovať po návrate do rodnej obce. Následne prenikali myšlienky osobnými kontaktami s obyvateľmi ďalších obcí. Spočiatku sa uskutočňovali domáce zhromaždenia v súkromných domoch, alebo prebiehali i v rôznych budovách, napr. v evanjelických školách, sieňach, postupne boli organizačne podchytené zakladaním spolkov Modrého kríža a začali sa stavať modlitebne.

Osobitnú tému tvorí rozširovanie spolkov Modrého kríža medzi Slovákami v Maďarsku a v Juhoslávii. Zaujímavý je najmä fakt, že sledované hnutie v cirkvi prenikalo medzi zahraničných Slovákov prostredníctvom misijných pracovníkov zo Slovenska, prípadne títo upevňovali a usmerňovali už rozvíjajúce sa aktivity, spočiatku občasnými návštevami, následne i trvalými, viacročnými pobytmi. Počiatkové zárodky nových duchovných aktivít, tak ako vo všeobecnosti, pramenili z rôznych zdrojov. V spojitosti so zahraničnými Slovákami môžu byť zaujímavé niektoré údaje tohto druhu. Napr. na udomácnení nového duchovného presvedčenia sa podieľali aj ich kontakty s príbuznými žijúcimi na Slovensku. Ako príklad môže slúžiť prípad návštevy rodiny z Gemera v Petrovci už koncom 19. storočia.¹⁵ Ale aj iné väzby medzi územím Slovenska a časťami nachádzajúcimi sa južne od neho zohrali svoju úlohu pri rozširovaní sledovaného javu. Napr. v spomienkach na počiatky práce v Nyíregyháze sa poukazuje na úlohu "bratov" z Novohradu, z Ozdina a zo susedných obcí, ktorí tam chodili predávať svoje kolesá. Za prvopočiatkových nositeľov hnutia, vyzývajúcich k prehlbovaniu vzťahu k biblickému Novému zákonu, sú označovaní v niektorých prípadoch i americkí a britskí jednotlivci pôsobiaci ako kazatelia a kolportéri.¹⁶ Reťaz na seba nadväzujúcich impul-

zov sa konkretizovala v organizáciách hnutia. Z dlhodobo pôsobiacich misijných pracovníkov zo Slovenska (evanjelizačné misie boli medzinárodne riadené, osobitne existovala v Nemecku Misia pre juhovýchodnú Európu), kde už bolo nové duchovné zameranie a činnosť vyprofilovaná v Modrom kríži, a ktorí vychádzali z prostredia Starej Turej, možno menovať Jozefa Roháčka, ktorý pracoval ako evanjelizátor v Báčke-Kysáči od roku 1906 a od roku 1911 v Nyíregyháze, v Kysáči bol nahradený Jánom Roháčkom (narodený na Starej Turej, 2. podpredseda spolku na Starej Turej, zvolený pri jeho založení), ktorý tu pôsobil až do roku 1939. Okrem toho tu pôsobili i ďalší predstavitelia Modrého kríža zo Slovenska a laickí kazatelia z radov miestnych Slovákov. Medzi Slovákami na Dolnej zemi sa vytvorili spolky Modrého kríža v Petrovci, Kysáči (1904), Kovačici (1906), Iloku, Pivnici (1907), Padine, Starej Pazove, Šíde a v Nyíregyháze. Zbory v týchto oblastiach sa považovali za organickú súčasť činnosti Modrého kríža na Slovensku. Intenzívny kontakt členov zo Slovenska a z Nyíregyházy dostal novú podobu po repatriácii nyíregyházskych Slovákov do okolia Levíc (do obcí Horná Seč, Dolná Seč) po 2. svetovej vojne, keď sa sem presťahoval takmer celý zbor so svojím kazateľom. Už v r. 1949 sa v Leviciach uskutočnila biblická konferencia Modrého kríža, ktorej sa zúčastnili i bratislavskí členovia.¹⁷ Napokon, spätným spôsobom kontakt so Slovákami v Nyíregyháze, presnejšie kontakt zahraničných Slovákov s predstaviteľmi spolku na Starej Turej, ovplyvnil i založenie a existenciu spolku Modrého kríža v Bratislave.

Rozširovanie obrodeneckého hnutia je spojené aj s otázkou konfliktných situácií - vyvolaných postojom rôznych inštitúcií - cirkvi, štátnych orgánov, okolitého spoločenstva, rodiny - k novovytvárajúcej sa skupine. Puritánsko-náboženské presvedčenie, vyplývajúce z pietizmu, sa nepovažovalo vždy za kladný prínos zo strany cirkvi. Po celé obdobie existencie čelili príslušníci hnutia obvineniam zo sektárstva a z odklonu od cirkvi, hoci ako argumentovali, a nakoniec vyplývalo to i z praxe (naďalej navštevovali okrem zhromaždení i cirkevné bohoslužby a dodržiavali predchádzajúce zásady cirkevného života), z cirkvi nevystupovali a ani nebolo ich cieľom oddeľovať sa.¹⁸ Na druhej strane vonkajšie znaky spoločenstva - osobitné zhromaždenia prívržencov hnutia, stavba modlitebni, osvojenie si nových zásad v spôsobe života, čiže striednosť, zrieknutie sa pitia alkoholu, fajčenia, ovplyvňovali diferenciacny proces v náboženskom a spoločenskom živote spoločenstva a rodiny a v niektorých tradičných prejavoch a zvyklostiach (ako napr. pri svadbách, ktoré boli podľa nových zásad bez hudby, tanca a alkoholických nápojov, nezúčastňovali sa zábav). Spektrum vplyvu v spôsobe života rodiny bol o to širší, že prívržencami nových duchovných spoločenstiev sa stávali jednotlivci rôznych vekových kategórií a v rôznom postavení v rámci rodiny. V spomienkach členov sa uvádza i vek 13, 14 rokov, ocitli sa medzi nimi slobodní a jednotlivci s manželskými záväzkami. Príchod nových zvykov v náboženstve vyvolával u okolia mnohé rozporuplné otázky. O ich recepcii vo forme osobnej výpovede a zážitkov je k dispozícii niekoľko materiálov. Pre zaujímavosť, na objasnenie toho, ako sa premietal celý proces do postojov a zážitkov jednotlivcov a okolitého prostredia uvedieme aspoň niektoré príklady. Bývalý predseda spolku Modrého kríža v Bratislave, narodený v Nyíregyháze v r. 1887, v písomnej výpovedi spomína: "Roku 1910 v našom meste (v Nyíregyháze - pozn. autora) a po sálašoch sa roznášala správa o akejsi novej viere. Keďže som bol nábožensky vychovaný doma aj v škole, tak má táto viera začala zaujímať. Hovorilo sa o tých, čo sa začali schádzať, že sú to veriaci, druhí hovorili, že sú to baptisti, iní že nazaráni, sektári, bludári. Naskoro potom v našom najbližšom susedstve sa začali schádzať tí, čo chodili medzi veriaciach. Rodinu tých susedov začal som pozorovať... Chodili k nám už vtedy nejakí misionári...A keďže sa u nich začali schádzať k Slovu Božiemu, tak som tam občas chodil aj ja. Niekedy len preto, aby som ich upozornil, že

3. Deti členov spolku Modrý kríž na prázdninách medzi deľmi zo Sirotinca na Starej Turej, riadeného miestnym Modrým krížom. R. 1935

4. Výlet členov spolku na Železnú studničku. Bratislava, r. 1931

nemajú opúšťať luteránsku cirkev a hľadať akúsi vieru. Títo veriaci, čo sa schádzavali k častému čítaniu Božieho Slova, hovorili, že sa nemá chodiť po zábavách, tancoch, lebo že to všetko je hriech... že sa nemá chodiť po zábavách, jesť, piť, tancovať..." Výpoveď pokračuje na ďalších 3 stranách. Obsahuje podrobný popis vnímania čítaných kapitol z Biblie počas 3-4 mesiacov, opis situácií, keď sa zábav niektorí z priateľov pod účinkom zhromaždení prestali zúčastňovať, účasť na zhromaždeniach uskutočnených v evanjelickej sieni - "vtedy sa ešte cirkev tých sektárov nebála", "bolo nás asi 200 ľudí v tom zhromaždení... To zhromaždenie viedli laici, dvaja bratia. Jeden bol krajčír, druhý obuvník. Naša suseda, už veriaca, pozvala ma do toho zhromaždenia. V tomto zhromaždení recitovali sa básne a spievali duchovné piesne." Ako píše, pod dojmom textu z Biblie "A ako keby som počul to klopanie Pána Ježiša na dvere môjho srdca, aby som mu ho otvoril..." Nasledovalo ďalšie zhromaždenie. "Keď sme vychádzali zo zhromaždenia, priateľky a priatelia, ktorí boli tam so mnou, pýtali sa ma, kam ideme teraz. Ešte nebol čas ísť na zábavu, pred ňou sme chodievali na korzo s dievčatami, alebo do reštaurácie na pivo, občerstvenie, kde sa častokrát strhla aj bitka. Ale ja som povedal: "Ja idem domov". Pýtali sa ma, prečo domov a na bál nejdeš? Ja som na to odpovedal: "Ja na bál nejdem a nikdy viacej nepôjdem." Hovorila mi: "Tak už si sa aj ty nechal zviest'..." V ten večer už namiesto bálu išiel som zase do zhromaždenia, ktoré bolo na Jánovských sálašoch, od nás asi necelý kilometer." Alebo z 12 stranových spomienok ženy, narodenej v Nyíregyháze r. 1893, napokon žijúcej v Bratislave od r. 1926: "Zhromaždenie bolo na Vrbovskom sálaši...tie slová z evanjelia Matúša ma prebudili...Prídeme domov: kde sme boli? Na Vrbovských sálašoch...a už to bolo. V pondelok ráno bola vojna...Otec neznášal, že chodím do zhromaždenia, tak mi v nedeľu povedal, že ma vyženie z domu, ak ešte pôjdem do zhromaždenia. Ja som sa na to pripravila...a keď ma v pondelok skutočne vyhnal, odišla som..." Slovné osobné útoky, články namierené proti hnutiu, dokonca prípady zatknutia misijných pracovníkov, spory v rodine - to všetko viedlo k tomu, že pod tlakom ostrej kritiky niektorí členovia Modrého kríža odišli do iných náboženských denominácií. V priebehu existencie predstaviteľa spolku neustále obhajovali svoj zámer - duchovne obrodiť cirkev. Existujú však mnohé príklady vzájomnej spolupráce evanjelickej cirkvi a Modrého kríža. Ako náboženská sekta bol spolok označovaný zo strany štátnych orgánov v období socializmu.¹⁹

Založeniu spolku Modrého Kríža v Bratislave r. 1927 predchádzalo viacero udalostí. Skupina sa sformovala z etnicky a lokálnym pôvodom diferencovanej skupiny imigrantov, ktorí prišli do Bratislavy po roku 1918. Už v tomto období sa v Bratislave v dvoch domácnostiach českých robotníkov Klingerovej továrne, neskôr v škole na Podjavorinskej ulici, schádzala spoločnosť na domácich pobožnostiach. Prvé zhromaždenie v r. 1920 v Klingerovej kolónii v domácnosti jedného z nich malo podľa fotografie spolu s deťmi 23 účastníkov. Podľa zloženia a identifikácie zúčastnených osôb sa už skupina opierala o rodinné jednotky. Rodinné zloženie spoločenstva ovplyvňovalo vo viacerých ohľadoch chod spoločenstva, ale na druhej strane i vnútorný život jednotlivých rodín a ich vzájomné väzby. Čo sa týka etnickej rôznorodosti skupiny, bola tvorená uvedenými českými rodinami a slovenskými prívržencami hnutia. Z náboženského hľadiska základ tvorili evanjelici (ev. a. v.), no existovali tu i iné skupiny veriacich - z počiatkov pôsobenia skupiny sa uvádza, že jedna z rodín bola pôvodne baptistická. Čo sa týka lokálneho pôvodu jednotlivcov slovenskej časti, poukazuje sa na dve základné väzby, a to so Starou Turou a Nyíregyházou. V tomto čase už v Bratislave pôsobila významná predstaviteľka zo Starej Turej (na fotografii zo zakladajúceho zhromaždenia r. 1920), od r. 1921 aj s manželom, misijným pracovníkom, ktorý sa vrátil zo svojho pôsobenia v Nyíregyháze na Slovensko. Ďalšia časť povojnových imigrantov smeru-

5. Konferencia Modrého kríža v Bratislave v r. 1938. Účastníci sú zo Slovenska aj zo zahraničia

6. Stretnutie členov spolku Modrý Kríž v záhrade domu jeho predsedu. Bratislava, 40. roky 20. storočia

7. Pred sídlom Modrého kríža v Bratislave. 40. roky 20. storočia

8. Skupina mládeže pred sídlom Modrého kríža v Bratislave. 40. roky 20. storočia

júcich do Bratislavy mala v Nyíregyháze svoje rodisko. K usídleniu nyíregyházskych Slovákov v Bratislave viedli širšie historické, politické a hospodárske okolnosti, ale rozhodne k tomu prispela aj príslušnosť k sledovanému hnutiu. Už vo svojom rodisku sa stali prívržencami nového, obrodeneckého pohybu v cirkvi. Ich individuálne osudy, ktoré ich priviedli do Bratislavy, boli rôzne. Napr. J. Š. (1887-1976), dlhoročný predseda spolku, sa dostal ako československý legionár v r. 1920 z Ruska do Čiech. Keďže sa ako Slovák z politických dôvodov nemohol vrátiť do Maďarska, kde už mal založenú rodinu, na základe predchádzajúcich kontaktov s predstaviteľmi Modrého kríža zo Starej Turej v Nyíregyháze sa dostal až do Bratislavy. Sieť členov skupiny, zohrávajúca dôležitú úlohu v osobných kontaktoch v sfére duchovných aktivít, ale aj mimo nich v rodinnom a pracovnom živote jednotlivcov v teritóriu jej pôsobenia, J. Š. prichádzajúcemu v r. 1920 do Bratislavy poskytla pomoc v jeho začiatkoch v novom bydlisku (napr. sprostredkovanie zamestnania). Spolu s ďalšími štyrmi rodinami z Nyíregyházy tvorili časť predstaviteľov spoločenstva v textoch označovaných ako nyíregyházska skupina. Už v tomto období, ešte pred samotným založením Modrého kríža v Bratislave, sa sformovali základné znaky existencie skupiny lokálneho a nadlokálneho charakteru - pravidelné zhromaždenia s výkladom Biblie, účasť na biblických konferenciách konaných v rôznych strediskách Modrého kríža (napr. na Starej Turej v r. 1923, kde bolo spolu 200 účastníkov prevažne zo Slovenska), hudobný život, misijné aktivity - pravidelné návštevy v iných mestách, rozširovanie literatúry, osobné vystúpenia na zhromaždeniach, dobročinné akcie - najmä zbierky na podporu aktivít napr. Modrého kríža na Starej Turej. Vo všeobecnosti mal spolok aj vzdelávaciu funkciu, čo sa premietlo aj do bratislavských pomerov hneď v počiatočných rokoch rozvoja hnutia. Od r. 1921 jeden z misijných pracovníkov, ktorý sa vrátil s rodinou z misijného pôsobenia v Nyíregyháze, sa stal členom spoločenstva v Bratislave a popri štúdiu teológie uskutočňoval v malej skupine duchovnú výchovu, vyučoval misijnú prácu, slovenský jazyk, pravopis, vlastivedu.²⁰

Činnosť skupiny, okrem toho, že mala svoju základnú náplň (zhromaždenia, konferencie, misijné aktivity), premietala sa aj do sféry života charakterizovanej spoločenskými a kultúrnymi prvkami. Patrí k nim spôsob trávenia voľného času formou výletov, z ktorých sa v ďalších rokoch vytvorila tradícia. Poriadali sa od r. 1921. Už z tohto obdobia sú záznamy o spoločných výletoch v letných mesiacoch do okolia Bratislavy, napr. na Železnú studienku. Podľa fotografie z r. 1924 sa tohto výletu zúčastnila pomerne široká spoločnosť, tvorená jednotlivými rodinami - podľa nej aj s deťmi išlo o 41 osôb. Spoločnosť nebola prísne uzavretá a ako sa uvádza, medzi výletníkmi boli aj "neveriaci". Na výletoch sa prelínali náboženské prvky (úvodné čítanie z Biblie, spev s hudobným sprievodom, modlenie) s oddychovými aktivitami a rekreačným športovaním. Už v tomto období sa upevňovali rodinné náboženské tradície - vytvárala sa druhá generácia skupiny a vytvorené manželstvá medzi prívržencami hovoria o tendenciách endogamie spoločenstva. Ak sa sleduje tento jav od počiatkov prenikania myšlienok hnutia na Slovensku a mimo neho, tak z tohto hľadiska sa homogénne manželstvá vytvárali hneď aj v prvej generácii prívržencov hnutia. Ako sa rozvíjala rodinná tradícia v tomto smere, svedčí i fakt, že v súvislosti s prítomnosťou skupiny v Bratislave sa hovorí o rodinách z okruhu sledovanej spoločnosti v danom období.

Zásadným momentom pre ďalšiu etapu vývoja skupiny bolo odčlenenie českých rodín, ktoré sa začali spolu s niektorými inými schádzať osobitne ako stanica Jednoty českobratrskej. V Bratislave vzniklo zhromaždenie na jeseň r. 1924 zásluhou známeho českého národopisca pôsobiaceho na Slovensku, v byte ktorého sa odčlenená skupina najprv stretávala. Druhá skupina s členmi slovenskej národnosti založila 13. februára 1927 v Bratislave pobočku spolku Modrý kríž. Za predsedu bol zvolený spomínaný J. Š. a zostal ním až do r. 1948. Jeho

nástupcom, až do rozpustenia spolku r. 1950, sa stal ďalší z členov nyíregyházskej skupiny. Pobočka Modrého kríža sídlila najprv na Grösslingovej ulici č. 48, od r.1929-1934 v škole na Karpatskej, a nakoniec od februára 1934 do r. 1950 v miestnosti domu bývalej knižnice v Schulpeho kolónii na Šancovej č. 15 (dom ešte dnes existuje). Práca Modrého kríža v Bratislave nadväzovala na predchádzajúce aktivity. Charakterizujú ju každotýždenné zhromaždenia, misijná činnosť, činnosť spevokolu, spoločensko-kultúrne aktivity. Kvantifikačnú stránku skupiny v tomto období upresňuje i údaj o kapacite miestnosti Modrého kríža v Bratislave na Šancovej. Podľa výpovedí sa v mieste stretávalo každú stredu a v nedeľu približne 50 členov spolku. Významnú časť skupiny tvorili naďalej rodiny z Nyíregyházy a zo Starej Turej. Dá sa povedať, že významným a zásadným momentom existencie skupiny Modrého kríža v Bratislave bola činnosť jeho predsedu. Jeho rodinný dom s tromi bytmi malých dispozičných rozmerov (z toho jedna garsónka), predstavoval popri modlitebnej miestnosti na Šancovej významné centrum života spoločenstva. Svoju úlohu z hľadiska kontaktov, prejavov spolupatričnosti a pomoci zohralo poskytovanie ubytovania celému radu členov (i nečlenov z iných zborov) počas ich pobytov v meste - či už tu boli zamestnaní, alebo navštívili mesto ako kolportéri či účastníci konferencie. Domácnosť predsedu bola miestom neformálnych a pracovných stretnutí prívržencov hnutia a predstaviteľov iných zborov - napr. spomedzi baptistov, Jednoty českobratskej, v spomienkach a fotografiami je doložená aj prítomnosť Žida, konvertovaného na kresťana (podľa výpovede "židovský misiónár, stal sa kresťanom, ale ten si hovoril len svoje, uznával len Starý Zákon, Nový Zákon nie"), z čoho by sa dalo usudzovať, že tu išlo tiež o akýsi diskusný klub; spolupráca sa odzrkadlila i vzájomnými návštevami zhromaždení. Ekumenické zameranie spolku sa prejavilo aj v podpore aliančných modlitebných týždňov, ktoré sa konali začiatkom každého roka. Členovia spolku, zvlášť jeho predseda, neustále udržiaval písomný a osobný kontakt s centrami Modrého kríža na Slovensku, osobitne so Starou Turou, kam často cestoval so svojou rodinou za sestrami Royovými. Jednou z foriem osobných kontaktov členov spolku boli vzájomné návštevy zhromaždení a výročných konferencií medzi jednotlivými spolkami Modrého kríža v rámci Slovenska a biblických konferencií v Čechách a udržiavali sa i kontakty s inými zahraničnými krajinami.²¹ Vzájomné prepojenie Bratislavy so Starou Turou dokumentujú aj pobyty detí členov spolku z Bratislavy počas prázdnin pod dohľadom diakoniek pôsobiacich v Detskom sirotinci nazvanom Chalúпка na Starej Turej, založenom sestrami Royovými. Ako to dokladajú texty a aj fotografie, členovia spolku v Bratislave navštevovali aj Nyíregyházu, napr. pri príležitosti 25. výročia tamojšieho spolku Modrý kríž v r. 1935. Osobitnou úlohou bola misijná činnosť. Na ilustráciu, akú podobu mala misijná cesta, slúži záznam z denníka predsedu spolku pod nadpisom: Okružná cesta 1937. Podľa záznamov 15. júna odcestoval z Bratislavy na Starú Turú, odtiaľ na Vrútky, na východné Slovensko, kde sa dlhšie zdržal a navštívil niekoľko miest. Na spiatocnej ceste bol zasa na strednom Slovensku (Zelené, Ozdín, Lučenec, Lovinobaňa), odkiaľ sa vrátil 7. júla 1937 večer do Bratislavy. Na tejto ceste, ktorá trvala spolu s cestovaním 23 dní, navštívil v priebehu 18 dní 28 zhromaždení, porád a schôdzok. Rozširoval kresťanskú literatúru a časopisy a žil i hudobným životom, podporoval činnosť mládeže v oblasti duchovného spevu. V pozostalosti predsedu uchovanej jeho deťmi sa nachádza rozsiahla knižnica kresťanskej a ľudovúchovej literatúry. Súčasťou práce bratislavských členov bola i charitatívna činnosť, o čom svedčia oznamy darcov na bratislavský a staroturanský Modrý kríž. V jednom zo svojich príspevkov členovia spolku vyzývajú na finančnú zbierku pre stavbu kazateľskej stanice repatriovaných Slovákov z Nyíregyházy.²²

Z hľadiska činnosti miestneho spolku mala význam organizácia celoslovenskej biblickej konferencie v Bratislave r. 1938 a 1947.²³ Zjazdovým centrom trojdňovej júlovej konferencie bola YMCA a zúčastnili sa jej hostia zo Slovenska, z Čiech, z Moravy, zo Sliezska a iných zahraničných krajín (napr. z Anglicka). Konferencia mala približne 1100 účastníkov ubytovaných v internátoch a jednotlivých rodinách. Poznávacím znakom účastníkov bol odznak Modrého kríža. Všetky zhromaždenia a schôdzky sa konali v evanjelickom kostole na Panskej ulici. Program s modlitebnými hodinami, zhromaždeniami, evanjelizačným večerom bol ukončený výletom na Železnú studienku a zájazdom na Devín.

Modrý kríž v Bratislave sa uplatnil aj na poli vydavateľskej činnosti. Zásluhou bratislavského Modrého kríža sa začala vydávať kresťanská literatúra rozličného charakteru. Knižnica bola nazvaná Svetlo a v jej edícii vyšlo 9 publikácií.

Významnou stránkou činnosti spolku Modrého kríža bol duchovný spev. Súčasťou spolku Modrého kríža v Bratislave bol spevokol tvorený členmi z radov mládeže a jeho členovia sa zúčastňovali bratislavských i mimobratislavských zhromaždení a konferencií. Dôraz na duchovný spev a muzikálnosť v spolku sa prejavovala aj v jednotlivých rodinách. K ich životu patrilo ovládanie hry na niektorý, príp. viac hudobných nástrojov. Napr. v rodine predsedu sa hralo na harmóniu, piame, harmoníke, gitare, mandolíne, husliach. Muzicírovalo sa na výletoch, rôznych neformálnych stretnutiach, v rodinnom prostredí. Aktivita mládeže spolku Modrý kríž bola podchytená aj v rámci Združenia evanjelickej mládeže, napr. formou letných táborov (najmä na Počúvadle).²⁴ Z iných aktivít spolku sa môžu spomenúť ďalej rôzne akcie pre deti - v miestnosti spolku sa každoročne poriadali počas vianočných sviatkov detské slávnosti s programom detí a s odovzdávaním darčiekov pre deti.

Spolkový život sa prelínal s osobným súkromným a rodinným životom. Evidentné to je najmä na vyššie opísanom postavení rodiny a domácnosti predsedu spolku. Jedným z ďalších takýchto dokladov je i spôsob spoločného trávenia voľného času rodín, organizovaného na základe príslušnosti k spolku. V tomto smere pokračovali tradície výletov do prírody založené v 20. rokoch. Dohovory na nedeľných zhromaždeniach upresňovali popoludňajšie stretnutia. Boli ním rôzne miesta v Bratislave - Železná studienka, Koliba, Horský park. Stretnutie na spôsob zhromaždenia v prírode obsahovalo formálne prvky (výklad Biblie, modlenie), ale zameriavalo sa najmä na oddychové aktivity a rekreačný šport (napr. volejbal). Okrem toho počas voľných dní, ak sa neuskutočňoval výlet, rodiny sa dohovorili na vzájomných návštevách. V svetle intenzívnych kontaktov vidia život rodiny z okruhu sledovaného spoločenstva dnešní pamätníci.

Príslušnosť k hnutiu sa odzrkadlila i v profesnom zameraní jednotlivcov. Ako príklad môže slúžiť firma autodopravy, založená dvomi členmi spolku pochádzajúcimi z Nyíregyházy a jedného zo Starej Turej. Skupina integrovala obyvateľov Bratislavy s rôznym sociálnym a profesným postavením. Boli medzi nimi lekári, živnostníci (napr. známy bratislavský fotograf, majiteľ fotoateliéru; aj jeho zásluhou má rodinný archív rozsiahlu a kvalitnú fotodokumentáciu), teológovia, profesori, skladník, ženy v domácnosti, študenti.

Odhliadnuc od niektorých negatívnych postojov okolia, ani vývin vo vnútri spolku Modrého kríža na Slovensku nebol priamočiary. Uvádza sa, že po r. 1918, "po prevrate prišlo na Slovensko viacej nových živlov rôznych náboženských smerov, ktoré začali odstredivo vplývať na prácu v Modrom kríži..." V rámci spolku sa vyskytli protichodné smery, pričom jedna skupina bola za úplné vystúpenie z evanjelickej cirkvi a pripojenie sa k niektorej slobodnej práci českej (myslelo sa tým predovšetkým na Jednotu českobratiskú), druhá skupina, ktorá mala prevahu, bola za zotrvanie v cirkvi a založenie Evanjelického bratstva. Keďže

k dohode nedošlo, zostalo pri starej jednoduchšej spolkovej organizácii Modrého kríža. Spolok jestvoval právne do r. 1949, keď ho s inými spolkami rozpustili a okolnosti donútili včleniť sa čo najužšie do evanjelickej a. v. cirkvi ako vnútromisijský odbor.²⁵ Podľa výpovedí respondentov, časť členov vstúpila do Jednoty českobratskej (na Slovensku premenovanej r. 1969 na Cirkev bratskú), v čom sa prejavili i okolnosti predchádzajúceho vývinu.

K rôznorodosti života Bratislavy v 20. a 30. rokoch 20. storočia prispieval i spolkový život. Ako sa prejavovala činnosť jedného z mnohých, objasňuje i tento príspevok. Medzinárodný charakter spolku Modrý kríž je dôvodom jeho charakteristiky v širších nadlokálnych súvislostiach. Týmto spôsobom je možné vidieť mesto ako celok prístupný vonkajším vplyvom či ako mesto s novovznikajúcimi javmi, i to, akým spôsobom sa tieto nové prvky implantovali v sledovanom prostredí. Zároveň analýza činnosti spolku prispieva k objasneniu otázok týkajúcich sa mnohonárodnostnej skladby a zloženia obyvateľstva podľa náboženstva. Okrem toho upozorňuje na prejavy spolkového života v rodine a vo väzbe na spoločenské kontakty.

POZNÁMKY

- 1 Z hľadiska uvedeného obdobia vedeckej tvorby sa podrobnejšie týmito otázkami zaoberá MANNOVÁ, E.: Spolky v Bratislave koncom 19. a v prvej polovici 20. storočia. Slov. Národop., 35, 1987, s. 363-369. MANNOVÁ, E.: Spolky - čertove volky, ale aj škola demokracie. In: SALNER, P. a kol.: Taká bola Bratislava. Bratislava 1991, s. 67-90.
- 2 Uvádza MANNOVÁ, E.: Spolky v Bratislave, c. d., s. 368.
- 3 Okrem vyššie uvedených súborných prác o spolkoch v Bratislave existuje celý rad príspevkov, ktoré v spojitosti s riešením vybraných kulturologických otázok upozorňujú na konkrétne prípady spolčovacích skupín, ich funkcie, prípadne na niektorú z ich činností: Napr.: SALNER, P.: Bratislavské premeny v čase. In: SALNER, P. a kol.: Taká bola Bratislava, c. d., s. 11-21. V rámci príspevku sa nachádzajú aj údaje o vzťahu medzi národnosťami mesta a tvorbou športových klubov. SALNER, P.: A plesali až do rána. Tamže, s. 54-66. Jeden z aspektov sleduje organizovanie plesov podľa jednotlivých spolkov. FEGLOVÁ, V.: O sviatkoch a slávnostiach. Tamže, s. 37-53. Časť je venovaná údajom o účasti jednotlivých spolkov na slávnostiach mesta. FEGLOVÁ, V.: Dunaj a jeho brehy. Tamže, s. 143-153. V kapitole i údaje o vodáckych oddieloch. NOSÁLOVÁ, V.: Kroj ako reprezentačný odev bratislavských stredných vrstiev v medzivojnovom období (1918-1938). Slov. Národop., 35, 1987, s. 371-379. O spolkoch národnobuditeľského charakteru a so zameraním na osvetovú činnosť, krajanských krúžkoch (napr. Živena, Slovácky krúžek, Skaličané), ich akciách a vplyve na príležitostné nosenie krojov. LUTHER, D.: Spoločenské konflikty v poprevatovej Bratislave (1919-1924). Slov. Národop., 41, 1993, s. 16-29. Autor sa zaoberá aj miestom spolkov vo vzťahu k spoločenským a politickým zmenám po vytvorení 1. ČSR. STOLIČNÁ, R.: Niekoľko poznámok o živote židovskej komunity v Bratislave. Slov. Národop., 40, 1992, 151-161. O niektorých spolkoch židovskej komunity. FALŤANOVÁ, L.: Bratislavskí obchodníci v období medzi prvou a druhou svetovou vojnou. Slov. Národop., 35 1987, s. 381-394. O vzťahu medzi spolkovou činnosťou obchodníkov (Grémia bratislavských obchodníkov) a integračným procesom socioprofesnej skupiny bratislavského obchodníctva v období medzi prvou a druhou svetovou vojnou.
- 4 Napr. MANNOVÁ, E.: c. d., 1987, s. 367. MANNOVÁ, E.: c. d., 1991, s. 67-90. SALNER, P.: c. d., 1991, s. 16-20.

- 5 Do akej miery je obraz skutočnosti opísaný v pamätiach, listoch a v iných formách výpovedí typický, do akej miery sa dá tento obraz verifikovať, o problematike nereprezentatívnosti a subjektívizmu, o problematike použitia tejto metódy pri poznávaní spoločenskej reality v prácach: Metoda biografická a jej zastosovanie empiricky na gruncie nauk spoločných. Súbor príspevkov z konferencie. Warszawa-Jabłonna, 8.-10. 8. 1978, rkp. - Papers presented to the International Oral History Conference. 24-26 October 1980. Universitet van Amsterdam, 1980. - Biography and Society Newsletter No. 3. Research Committee 38. International Sociological Association, 1984, Ed. E. M. Hoernig.
- 6 Modrý kríž. In: Lexikón náboženských hnutí, siekt a duchovných spoločností. Zost. F. R. Hrabal. Bratislava, Cad Press, 1998, s. 247.
- 7 SLEZÁČKOVÁ, J.: Život a dielo sestier Márie a Kristíny Royových. Stará Turá, 1991, s.12. Ďalej SLEZÁČKOVÁ, J.: Život a dielo sestier...Údaj o počte spolkov: Spolok Modrého kríža. Svetlo, 1, 1990, s. 10.
- 8 Na kompletizácii literatúry má zásluhu Juraj Potúček. Rozsiahlu bibliografiu uvádza v rámci širšie koncipovanej bibliografie o malých protestantských cirkvách na Slovensku. POTÚČEK, J.: Príspevky k dejinám malých protestantských cirkví na Slovensku a ich duchovného spevu (anabaptisthabáni, Jednota bratrská, pietisti, metodisti, nazaráni, Bratrská jednota baptistov, Modrý kríž, Cirkev bratrská, Apoštolská cirkev a i.) . 2. doplnené vydanie. Bratislava 1984. Bibliografia o Modrom kríži sa nachádza na stranách 52-63. Ďalej uvádzané ako Príspevky k dejinám...
- 9 POTÚČEK, J.: Príspevky k dejinám ..., s. 6.
- 10 POTÚČEK, J.: Abstinentné hnutie na Slovensku. Bratislava 1955, s. 14.
- 11 RUPPELDT, F.: Almanach cirkví ev. a. v. na Slovensku za roky 1919-1928. O Modrom kríži časť na s. 167 a 305. Nasledovná charakteristika pietizmu je citovaná z práce POTÚČEK, J.: Príspevky k dejinám..., s. 4. "Prebudenecké hnutie, ktoré vzniklo v lone nemeckej ev.a.v.cirkvi...Pietizmus žiadal od kresťana vrúcnu zbožnosť, pokoru, duchovné obrátenie ako napr. prežil apoštol Pavol, pietizmus budoval celý kresťanský život na Slove Božom, ...pestoval domáce pobožnosti a viedol prívržencov k misijnej činnosti. Hoci sa pietisti nerozišli formálne s oficiálnou ev.a.v. cirkvou, predsa muselo aj toto hnutie podstúpiť rôzne ťažkosti, prekážky zo strany oficiálnej cirkvi a jej predstaviteľov."
- 12 RYBÁRIK, J.: O duchovných prebudeniach na Slovensku. (Letný náčrt duchovného prebudenia v rámci slovenského Modrého kríža pri 50. výročí jeho vzniku). Cestou svetla, 1947, č. 5-6, s. 20.
- 13 SLEZÁČKOVÁ, J.: Život a dielo sestier ...s. 16, 17. Tu sa nachádza prierez celej činnosti sestier Royových, ktorý bol bohatý medziiným i na dobročinnosť. Zahrňovala založenie 1. nedeľnej školy pre deti na Slovensku, sirotinca, nemocnice, útulne pre starých ľudí, diakonického ústavu atď. Známa je ich literárna činnosť atď. Citát uverejnený v publikácii je z práce: ROYOVÁ, K.: Za svetlom a so svetlom. 1928.
- 14 SLEZÁČKOVÁ, J.: Život a dielo sestier..., s. 12. Činnosť jednotlivých osobností pôsobiacich v rámci Modrého kríža bola publikačne spracovaná. Napr. POTÚČEK, J.: Vzťah Jána Chorváta k spevu a hudbe. Časť 1., 2. Bratislava, Ústav hudobnej vedy SAV, 1972. 106 s., rozm. TEN ISTÝ.: Vzťah profesora Jozefa Roháčka k spevu a hudbe. Bratislava, Ústav hudobnej vedy SAV, 1971. TEN ISTÝ.: Evanjelista a misijný pracovník medzi Cigánmi. Ján Roháček. Bratislava, 1969, 66 s., rozm.
- 15 M. S.: Modrý kríž v Juhoslávii. Cestou svetla, 1, 1947, č. 5/6, s. 9.
- 16 ČINČURÁK, S.: Nyíregyháza - slovenské prebudenie. Cestou svetla, 1, 1947, č. 5/6, s. 8.
- 17 O repatriácii Slovákov po 2. svetovej vojne súhrnne PARÍKOVÁ, M.: Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48. Etnokultúrne a sociálne procesy. Bratislava 1999. O slovenských repatriantoch - členoch Modrého kríža okrem osobných výpovedí a fotografií i príspevky: Presidlenci z Nyíregyházy. Pravda 1947, č. 88, Sloboda 2, 1947, č. 88.
- 18 Z mnohých článkov útočiacich na prívržencov Modrého kríža aspoň niekoľko: ZOCH, P.: Spolok

Modrého kríža, hospoda sektárstva. Stráž na Sione, 7, 1899, č. 4, s. 29-30. VAJDIČKA, L.: Je staroturanský "Modrý kríž" na dobrej ceste? Cirkevné listy, 48, 1934, s. 187-190, 483-486. K odpovediam patrili napr články: ŠKOLNÍK, J.: Zo spolku Modrého kríža v Bratislave. Cirkevné listy, 48, 1934, 187-190, 483-486. CHORVÁT, J.: Prečo si nerozumieme. Snaha, 9, 1937, s. 19-22, 76-77 a celý rad ďalších.

- 19 BEDNÁRIK, F.: Po problematike nelegálnych náboženských siekt. Slov. Národop., 46, 1998, s. 359.
- 20 Mnohostrannú činnosť vyvíjal Jozef Roháček aj v Nyíregyháze, kam prišiel, ako bolo uvedené, v r. 1911. Jeho zásluhou sa prehĺbil vplyv Biblie - čítaním a výkladmi spojenými s modlitebnými hodinami, ktorých sa zúčastňovali aj 30-40, ale aj čítaním a modlením v rodinách. Povzbudzoval aj k čítaniu náboženských spisov - silný bol prienik prác Kristíny Royovej. Venoval sa výuke laických pomocníkov. Vo všeobecnosti sa dbalo na hudobný život v duchovnom spoločenstve. Príkladom je aj činnosť Jozefa Roháčka - ako talentovaný dirigent a hudobník vyučoval prívržencov hnutia hudobnej teórie, založil zbor, učil spevu členov zhromaždenia. Dôvodom útokov, obvinení predstaviteľov hnutia a väznení v Uhorsku do 1918 boli obvinenia z národnostných snáh, a preto bola aj jeho práca v zbore ukončená. Uvedené v albume rodinného archívu podľa MÁRKUS, J. A.: Isten műve napjainkban - Božie dielo za našich čias. Nyíregyháza 1935.
- 21 Biblické konferencie sa diali v jednotlivých centrách Modrého kríža podľa správ uverejňovaných v časopisoch v priebehu 1. polovice 20. storočia takmer každý rok. Prvá konferencia sa uskutočnila na Starej Turej r. 1904. Postupne sa konali konferencie v Tisovci (1905), v Kovačici (1913), viackrát v Ozdine, na Starej Turej, v Beniakovciach. Podľa fotografie sa konferencie na Starej Turej v r. 1923 zúčastnilo približne 200 účastníkov, medzi nimi aj Bratislavčania.
- 22 ŠKOLNÍK, J., MACHAJDÍK, J.: Na novej stráži evanjelia. Cestou svetla, 2, 1948, č. 2. Nyíregyházkemu zboru, usídlenému v okolí Levíc, sa prihovára v: ŠKOLNÍK, J.: Vítame našich drahých bratov a sestry z Maďarska! Cestou svetla 1, 1947, č. 1/2 s. 11-12.
- 23 Biblická konferencia Modrého kríža a Snahy v Bratislave. Cestou svetla 1, 1947, č. 5/6, s.23-26.
- 24 Podľa spomienok a literatúry pre mládež sa organizovali rôzne evanjelizačné cesty a pobyty v iných centrách Slovenska. Napr. RAKUSOVÁ, A.: Evanjelizácia v Hliníku. Cestou svetla 1, 1947, č. 5/6, s. 28-29.
- 25 RYBÁRIK, J.: O duchovných prebudeníach na Slovensku. (Letný náčrt duchovného prebudenia v rámci slovenského Modrého kríža pri 50. výročí jeho vzniku). Cestou svetla, 1, 1947, č. 5-6, s. 20. Ako bolo uvedené, členovia z väčšej časti do polovice 20. storočia patrili k ev. a v. cirkvi. Ak hovoríme o väzbách medzi národnosťami a cirkvou, i tu sa odzrkadlili vplyvy tohto vzťahu. Už v r. 1924 sa zišiel posledný spoločný konvent cirkvi bratislavskej ev. a v. a zbor sa rozdelil na nemecko-maďarský a slovenský. Slovenský zbor ev. a v. cirkvi v Bratislave mal koncom 20. rokov 20. storočia aj s filiálkami takmer 3000 duší. In: DROBNÝ, J.: Evanj. a v. cirkev v Bratislave. Zlatá kniha Bratislavy. Bratislava 1928, s. 145.

This work was supported, in part, by VEGA, the Grant Agency for Sciences (Grant No. 2/6047/99).

ABOUT ASSOCIATE LIFE IN TOWNS

Summary

Ethnological and historiographical works from the middle 80's bring attention to the rich associate life of Bratislava's inhabitants and its unprecedented growth during the First Czechoslovak Republic. Corporate associations had been active in various fields of life, ranging from economics through society, culture, humanitarian activities and religion, to sport. With respect to the multinational image of then Bratislava, it seems important to consider the issue of founding and running associations according to people's nationality and, last but not least, their religious affiliations. The analysis of documentation and expert literature points out the activities of the association of Blue Cross in connection with religious, national, social, cultural and humanitarian issues. As for the initial data, this piece is based on archive materials, direct interviews and miscellaneous published works.

As stated in one of the sources, Blue Cross is a Christian Pietist-Methodist society, the mission of which from the very beginning was to fight alcoholism, gambling and disorderly life in general. It was an international and inter-dominational organisation founded by a Lutheran priest L. L. Rochet in 1877, and since an international association its headquarters resided in Geneva. Gradually, it penetrated as an association to several European countries. In the course of years it spread out in Switzerland, but also in Germany, England, Denmark, Sweden, and in 1893 the First Association of Blue Cross was founded in Greater Hungary. At the turn of 19th and 20th century the number of Blue Cross associations grew to 500 with 20 000 members. In Slovakia the foundation of the first Blue Cross is associated with such names as Kristína Royová and Mária Royová who contributed to the origination of the association in Stará Turá in 1897. The Bratislava association was founded in 1927 due to Slovaks who were active in Stará Turá and those from Nyiregyháza who came with the migration wave to Bratislava in 1918.

Its members mostly belonged to the Lutheran Church. The association was active in religious, cultural, social and humanitarian spheres. This piece takes a closer look on its activities. In this period the basic units of associate membership were families, the association being characterised by endogamy. Besides the basic activities (such as gatherings, missionary work, distribution of religious literature, education against alcoholism and disorderly life, participation on biblical conferences) the association organised resource and social happenings (e.g. common trips to the countryside). The association legally existed till 1949.

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r. o.

Ročník 48, 2000, číslo 3-4
Vychádza štvrťročne

Hlavný redaktor:
Mgr. Dušan Ratica, CSc.

Výkonné redaktorky:
Tatiana Podolinská, PhD., PhDr. Zora Vanovičová

Redakčná rada: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Doc. Ľubica Droppová, CSc., PhDr. Božena Filová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., PhDr. Jan Krist, Doc. Milan Leščák, CSc., PhDr. Martin Mešša, Doc. Magdaléna Pariková, CSc., Prof. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Zora Rusnáková, CSc., PhDr. Peter Salner, CSc., PhDr. Miroslav Válka.

Adresa redakcie: Klemensova 19, 813 64 Bratislava
Registr. č. 7091

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma
Slovak Academic Press, spol. s r. o. P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences
Vol. 48, 2000, Number 3-4

Editors: Dušan Ratica, Tatiana Podolinská, Zora Vanovičová

Address of Editor: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia
and SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences
Année 48, 2000, No 3-4

Rédacteurs: Dušan Ratica, Tatiana Podolinská, Zora Vanovičová

Adresse de la rédaction: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang 48, 2000, Nr. 3-4

Redakteure: Dušan Ratica, Tatiana Podolinská, Zora Vanovičová

Redaktion: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slowakei

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

ISSN 1335-1303

MIČ 49 61

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS
